

УДК 339.13:339.137.22

Бозуленко О. Ю.Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету**ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ РИЗИКІВ
У ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Визначено сутність поняття «ризик» для торговельних підприємств. Досліджено проблеми впливу ризиків на стабільність функціонування підприємства. Обґрунтовано, що ризики є багатфакторним явищем, і комплексне застосування різних способів їх мінімізації дозволить підприємству досягти найефективнішого результату його функціонування.

Ключові слова: торговельне підприємство, зовнішні та внутрішні ризики, стабільність функціонування, вплив ризиків, управління ризиками, ризик-менеджмент.

Постановка проблеми. Сучасні умови ведення бізнесу визначаються посиленням конкурентної боротьби між усіма учасниками ринку. У цих умовах торговельні підприємства перебувають у стані постійного ризику, який потребує систематичного контролю та вивчення механізмів його мінімізації.

Торговельне підприємство – це невід’ємною складовою економіки країни, що безпосередньо контактує із своїми клієнтами, забезпечуючи ринок товарами та послугами у відповідності до потреб споживачів. У процесі здійснення своєї діяльності торговельне підприємство повсякденно стикається з можливістю виникнення різноманітних ризикових ситуацій, що пов’язані з існуванням великої кількості ризиків. Функціонування підприємства в умовах жорсткої конкуренції потребує постійної уваги керівництва до змін у зовнішньому середовищі, поведінці конкурентів та пошуку шляхів до адаптації у ньому.

Ризики у сфері торгівлі мають свої особливості, які позначаються на втратах прибутку, товарообороту, майнового капіталу; на збільшенні запасів нереалізованих товарів і, як наслідок, на зниженні ефективності роботи самого підприємства [1, с. 53].

Саме це надзвичайно актуалізує вирішення питань розуміння сутності ризиків торговельних підприємств, управління ними з метою подолання невизначеності в післякризовий період та переходу до стадії зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості ризиків на торговельних підприємствах, їх природу, чинники виникнення та методи регулювання, концептуальні підходи до стратегічного управління ризиками досліджувалися у працях багатьох провідних вітчизняних і зарубіжних учених, таких як В. Абчук, А. Альгін, В. Апопій, С. Алексєєв, Г. Башнянин, Д. Бернуллі, І. Бланк, Є. Бойко, Ф. Бруні, П. Верченко, В. Вітлінський, Н. Внукова, О. Вовчак, Ю. Гермейер, М. Грінберг, Ю. Єрмольєв, В. Загорський, О. Іляш, В. Іваницький, В. Лук’янова, Р. Кіні, М. Клапків, К. Ковальчук, А. Мазаракі, В. Марцин, Р. Мертона, В. Михалевич, Б. Мізюк, Є. Мних, М. Моїсєєв, Ф. Найт, М. Олексюк, А. Садеков, М. Скоулс, Є. Уткіна, Н. Ушакова, А. Фрідман, В. Шапіро, О. Шепеленко, А. Шеремет, П. Шумейкер, О. Ястремський, О. Яценко, М. Яцків та ін. Між тим деякі проблеми, пов’язані з ризиками торговельних підприємств в умовах низького рівня фінансово-економічної безпеки підприємницького сектора в торгівлі, потребують подальшого аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не дивлячись вагомий доробок науковців-економістів, швидка зміна оточуючого

середовища вимагає постійного коригування розвитку торговельних підприємств.

Зокрема, на думку М. Олексюка, дослідження діяльності торговельних підприємств зумовлює необхідність поглибленої оцінки економічних ризиків, вивчення інструментів мінімізації їх негативного впливу, розроблення науково-обґрунтованої політики управління економічними ризиками, яка враховує посткризові особливості та пріоритети розвитку економіки [2].

Дискусія навколо створення системи управління ризиками на торговельних підприємствах носить перманентний характер. Тому найближчим часом перед науковцями постає задача зосередити дослідницькі інтереси на теоретичних, методичних і прикладних засадах дослідження природи ризиків та вирішення проблем управління ними на торговельних підприємствах.

Мета статті. Загострення проблеми управління ризиками торговельних підприємств, яке спостерігається останнім часом і підтверджується ліквідацією та закриттям таких підприємств, визначило мету статті, яка полягає в обґрунтуванні сутності ризиків та вивченні їх впливу на діяльність торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Діяльність торговельних підприємств в умовах сьогодення характеризується невизначеністю. Підприємства самостійно обирають той напрям дій з поміж великої кількості варіантів, який, на їхню думку, призведе до отримання оптимального результату у фінансово-економічній сфері діяльності. Правильно обрана концепція розвитку – це гарантія отримання прибутку. Однак не завжди очікувані результати приносять дивіденди. Винагородою за роботу може бути як прибуток, так і втрати. Тобто ризик у торговельній діяльності – це ризик зазнати втрат від того чи іншого рішення [3].

Практика ведення бізнесу показує, що керівники торговельних підприємств незалежно від того, яке положення вони займають на ринку, усвідомлюють значення ризиків як особливих складників стратегії управління підприємствами.

Не існує однозначного тлумачення поняття «ризик». Одні ототожнюють ризик з можливістю виникнення несприятливих ситуацій у ході реалізації планів і виконання бюджетів підприємства [4]. Інші розділяють поняття «ризик» і поняття «невизначеність», припускаючи, що всяка невизначеність може бути зведеною до ризику, який піддається ідентифікації, аналізу та мінімізації [5]. Існує думка, що ризик – це ймовірна небезпека потерпіти поразки на ринку (не зуміти продати товар, не отримати запланований прибуток або зазнати збитків, бути витісненим з ринку і збанкру-

тувати) або ризик – це небезпека втрат у процесі фінансово-господарської діяльності. Ще ризик розглядають як можливість втрати прибутку або виникнення збитків у ході здійснення торгових операцій, через неплатоспроможність покупця до моменту розрахунку за товар, відмови замовника від оплати товару, зміни цін на товари після укладення договору, зниження попиту на товари [6].

Очевидно, що єдиного підходу до визначення сутності ризику не існує, адже нараховується біля 40 різних критеріїв і понад 220 видів ризиків у підприємницькій діяльності [1, с. 54].

Сутність ризику, яка знайшла найбільшої підтримки серед економістів, розглядається в двох напрямках:

- ризик як можливість втрат у формі фактичних збитків або упущеної вигоди;
- ризик як ступінь нестабільності, непередбачуваності результатів [4].

Таким чином, ризик являє собою невизначеність, де можливий як позитивний, так і негативний результат. Фактор ризику зумовлений самою сутністю торговельної діяльності, яка характеризується як незалежна, ініціативна діяльність, що відбувається при повній самостійній відповідальності за отримані результати під свій майновий капітал.

Існує велика кількість різновидів ризиків, серед яких можна виділити [7]:

- операційний ризик, формування якого характерне для господарських операцій, які здійснюються в межах операційної діяльності суб'єкта господарювання;
- інвестиційний ризик, формування якого характерне для господарських операцій, які здійснюються в межах інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання;
- фінансовий ризик, формування якого характерне для господарських операцій, які здійснюються в межах фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

Торгівля як посередницька ланка між виробництвом і споживанням товарів та послуг в умовах фінансово-економічної нестабільності належить до однієї з найбільш ризикованих сфер економіки, оскільки здійснюється за умов інформаційної невизначеності поведінки широкого кола споживачів, постачальників, інших господарських суб'єктів; втрати фінансових ресурсів, товарних запасів та інших матеріальних і нематеріальних активів; неплатоспроможності контрагентів; суттєвих змін факторів зовнішнього середовища.

Ризики в торгівлі поділяються на дві групи:

- загальні ризики, що формуються на макrorівні під дією економічних, фінансових, інформаційних потоків в умовах конкретного соціально-політичного середовища;
- внутрішні ризики, які виникають в процесі фінансово-господарської діяльності.

Ризики загальні – це ризики, які може зазнати підприємство торгівлі на рівні країни. До них належать ризики економічні, політичні, техніко-технологічні, інформаційні, моральні [8, с. 39]. Ці ризики, безпосередньо не пов'язані з діяльністю підприємства, а залежать від соціально-політичної ситуації, нормативно-правової бази, рівня життя населення, демографічного середовища, стану споживчого ринку, купівельної спроможності гривні, наявності конкурентних підприємств [9, с. 115].

Загальний рівень ризику діяльності торговельного підприємства встановлює сукупність різних факторів і визначає загальну вірогідність досяг-

нення певних фінансових результатів, невизначеність функціонування підприємства як господарської системи.

Необхідно зазначити, що з кожним роком збільшується число зовнішніх факторів, які впливають на рівень ризику і вимагають урахування в діяльності підприємства. Розрізняють зовнішні ризики прямого та непрямого впливу. Ризики прямого впливу – це зміни у законодавстві, підприємства-конкуренти, стосунки з компаньйонами; податкова система, корупція. До ризиків непрямої дії можна віднести соціально-політичний стан, економічну кризу, стихійне лихо тощо [9, с. 115].

Зв'язок між зовнішніми та внутрішніми ризиками носить відносний характер. Внутрішні ризики поєднують, як правило, з господарською діяльністю підприємства, яка для торговельних підприємств отожднюється з комерційною, основою якої становлять процеси купівлі-продажу товарів [8, с. 52].

До внутрішніх ризиків підприємств торгівлі відносять ризики, що пов'язують з транспортуванням товарів, отриманням товару за кількістю та якістю, зберіганням товару, підготовкою товару до продажу, розміщенням та викладкою товару, внутрішньо-магазинним розміщенням товару, продажем товару [1, с. 55].

Діяльність торговельного підприємства відбувається у стані систематичного ризику. Це і керівництво самого підприємства, яке іноді не володіє достатніми знаннями, щоб передбачити, як буде здійснюватися діяльність при зміні певних умов; його власники (акціонери); інвестори; кредитори; партнери по бізнесу. Саме рівень систематичного ризику характеризує сталість його функціонування, вірогідність неплатоспроможності та банкрутства, неможливість виконання взятих зобов'язань тощо.

Причинами ризиків можуть бути:

- недостатність повної інформації;
- випадковість;
- протидія [4].

Виникнення ризиків тісно переплітається з умовами діяльності торговельного підприємства, до яких можна віднести:

- рівень конкуренції у тому сегменті, де працює підприємство (наявність торговельних підприємств подібного профілю діяльності);
- наявність структурних підрозділів, що розташовані за межами підприємства (наприклад, наявність дрібно-роздрібної мережі, торгових автоматів, інтернет-торгівля тощо);
- організація системи бухгалтерського обліку (наявність автоматизованих систем обліку, кваліфікація головного бухгалтера та ін.);
- ступінь мінливості товарного асортименту, що реалізується підприємством, наявність у складі асортименту товарних груп нестійкого попиту та їх питома вага в загальному товарообігу;
- форма продажу, що використовується підприємством;
- оптимальне розташування торгово-технологічного обладнання;
- вік та стан обладнання підприємства (холодильного, транспортного, вагового, пакувального);
- форми та системи оплати праці, що використовуються підприємством, наявність і спрямованість заохочувальних заходів для працівників підприємства;
- залучення працівників підприємства до розподілу прибутку;
- кваліфікація працівників, питома вага спеціалістів з вищою освітою та стажем роботи;

- форма власності підприємства, дієвість органів внутрішнього контролю за діяльністю підприємства та його керівництва;

- форми розрахунків, що застосовуються на підприємстві;

- залежність від конкретних покупців (питома вага в товарообігу товарів, що відпускаються одному покупцю);

- залежність від постачальників (насиченість товарної пропозиції, питома вага в обсязі закупівлі товарів одного постачальника);

- характер товарів, що реалізуються підприємством з точки зору вірогідності та можливості їх крадіжки;

- стан охорони торговельних приміщень;

- обсяги та характер утворення товарних запасів підприємством (наявність понаднормативних запасів, запасів тривалого зберігання, питома вага в запасах товарів, що прийняті під реалізацію, середній період реалізації товарів);

- стан дебіторської заборгованості (причини та обсяги утворення, термін інкасації, наявність сумнівної та непогашеної заборгованості, її термін);

- використання банківських кредитів та позик (обсяги та умови залучення, наявність заборгованості по кредитах та сплаті відсотків);

- наявність заборгованості перед бюджетом, працівниками, іншими кредиторами (обсяги та причини виникнення, можливість та терміни погашення);

- отримання збитків по окремих господарських операціях або по результатах діяльності підприємства в цілому в окремі періоди.

Ефективне управління підприємствами полягає у постійному відстеженні змін у ринковому середовищі та пошуку адаптаційних механізмів до перемін у ньому. Вдосконалення цієї роботи, пошуки шляхів своєчасного виявлення та мінімізації ризиків є постійною проблемою менеджменту підприємства [10, с. 114]. Споживчий ринок характеризується як один із найбільш динамічних ринків, і саме його кон'юнктура розкриває резерви підприємства з отримання прибутків, розширення масштабів діяльності.

Прояви ризиків у торгівлі є багатограними, що ускладнює процес управління ними, і тому сьогодні перед вітчизняними торговельними підприємствами все більшого значення набуває можливість використання ефективних методів управління ризиками, які впливають на процес господарської діяльності. Управління таким процесом отримало назву «ризик-менеджмент», який являє собою поєднання етапів побудови процесу управління ризиком, виходячи зі специфіки діяльності, обраної маркетингової, цінової, продуктової, фінансової та інших функціональних стратегій, та можливих варіантів управлінських рішень.

Сутність ризик-менеджменту полягає в тому, що підприємства, здійснюючи свою діяльність, повинні мати переваги над конкурентами, які знаходяться під впливом такого ж ризику. Існує п'ять вірогідних джерел такої переваги:

1. Доступ до більш точної і вчасної інформації про події на ринку та їх наслідки, що робить можливим розробити найбільш результативну програму дій.

2. Миттєве реагування на ризик, адже не всі підприємства, навіть при наявності однакової інформації, нарівно оперативні у стрімких і адекватних діях. Це дозволить трансформувати загрозу в сприятливий для підприємства шанс.

3. Наявність досвіду подолання подібних криз у минулому й знання того, який вплив мали на ри-

нок ці кризові стани. Це дозволить реагувати на них ефективніше, ніж конкуренти.

4. Наявність фінансового та кадрового потенціалу, оскільки підприємства, що мають доступ до ринків капіталу або більші кошти, більш продуктивні технології й більш кваліфікований колектив, спроможні справитися з ризиками більш успішно, ніж їхні конкуренти.

5. Фінансова й виробнича гнучкість, змога оперативно замінити технологічну базу, виробничі процеси або фінансову структуру у відповідності до змін, що відбуваються на ринку, забезпечить підприємству суттєві прерогативи в оточенні, що характеризується високим ступенем невизначеності [11, с. 452-453].

Ризик-менеджмент і маркетингова стратегія підприємства тісно пов'язані між собою інтегрованим, безперервним процесом ідентифікації, аналізу, оцінювання і контролем стратегічних маркетингових ризиків підприємства та розробленням тактичних заходів щодо попередження та скорочення збитків негативних наслідків, що супроводжують несприятливі події [12, с. 72].

Мінімізації ризиків у торговельних підприємствах сприятиме впровадження у практику розробленої схеми процесу управління ризиками, яка передбачає наступну послідовність етапів (рис. 1).

Рис. 1. Схема процесу управління ризиками

Оцінка рівня ризику діяльності торговельного підприємства може проводитися на основі розробки фактор-картки ризику та її експертної оцінки. Фактор-картка ризику повинна охоплювати:

- фактори, що визначають умови здійснення торговельної діяльності;

- аналітичні показники, що характеризують вірогідність виникнення ризикових подій;

- аналітичні показники, що оцінюють чутливість наслідків виникнення ризикових подій для життєдіяльності підприємства.

Сучасні умови ведення бізнесу потребують переосмислення відношення до ризику. Мається на увазі такий підхід, який би дозволив однаково зважати як на можливість втрат, так і ймовірність отримання прибутку або конкурентних переваг в результаті прояву ризику. Тобто найкращий підсумковий результат діяльності торговельного підприємства значною мірою визначається результативним управлінням ризиком, а не тільки його мінімізацією [1, с. 56].

Висновки. Ризик, який є невід'ємною ознакою комерційної діяльності, істотно впливає на фінансово-економічні результати торговельного підприємства, адже об'єктом ризику виступають активи, персонал, інформація. Всі стадії торгово-технологічного процесу на підприємствах торгівлі супроводжуються ризиком, тому він постійно потребує моніторингу, прогнозування, системного врахування факторів впливу і джерел походження.

Нами досліджено, що ризик відноситься до економічної категорії і визначає ступінь невизначеності результатів діяльності торговельного підприємства та пов'язаних з нею відношень з інши-

ми підприємствами в процесі просування, обміну та реалізації товарів.

Таким чином, очевидно, розв'язання проблем управління ризиками торговельних підприємств та забезпечення ефективності їх функціо-

нування вимагає кропіткої праці, спрямованої на розв'язання ряду теоретичних, методичних і прикладних проблем, що потребує об'єднання зусиль вчених, управлінців, фахівців і, безумовно, практиків-господарників.

Список літератури:

1. Юсипович О.І. Особливості класифікації економічних ризиків торговельних підприємств / О.І. Юсипович // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України : Серія : Економічні науки. – 2009. – № 1(32). – С. 53-56.
2. Кулієв І.Р. Страхування ризиків торговельних підприємств / І.Р. Кулієв, В.І Невмержицький. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/13.DNI_2007/Economics/21073.doc.ht.
3. Хачатрян В.В. Управління ризиком підприємницької діяльності в торгівлі / Хачатрян В.В., Кожем'яко М.К. – Режим доступу : <http://intkonf.org/ken-hachatryan-vv-kozhemyako-mk-upravlinnya-rizikom-pidpriemnitskoyi-diyalnosti-v-torgivli/>.
4. Яковлев Ю.П. Економіка торгівлі з використанням інформаційних технологій : навчальний посібник / Ю.П. Яковлев. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 376 с.
5. Юсипович О.І. Поняття ризику в господарській діяльності // Вісник Львівської комерційної академії. – Серія економічна, випуск 13. – Львів : вид-во Львівської комерційної академії, 2002. – С. 206-210.
6. Саркисова Е. Ризики в торговле. Управление рисками / Е. Саркисова. – М. : Дашков и К°, 2009. – 244 с.
7. Мазаракі А.А. та ін. Економіка торговельного підприємства : підручник / А.А. Мазаракі. – К. : «Хрещатик», 1999. – 800 с.
8. Боровкова В. А. Управление рисками в торговле / В. А. Боровкова. – СПб. : Питер, 2004. – 288 с.
9. Кабешева К.С. Особливості управління фінансовими ризиками торговельного підприємства / К.С. Кабешева, В.М. Попов // Наукові записки. – Вип. 11. – Частина II. – Кіровоград : КНТУ, 2011. – С. 170-175.
10. Петруня В.Ю. Ризики маркетингової діяльності: вплив глобалізації / В.Ю. Петруня // Маркетинг і менеджмент інновацій – 2012. – № 1. – С. 114-122.
11. Дамодаран А. Стратегический риск-менеджмент: принципы и методики / А. Дамодаран. – М. : Диалектика-Вильямс, 2010. – 496 с.
12. Гуржій Н.М. Ризик-менеджмент стратегічного маркетингу / Н.М. Гуржій // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2013. – Вип. 1(48). – С. 70-76.

Бозуленко А. Ю.

Черновицкий торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-экономического университета

ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ РИСКОВ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Определена сущность понятия «риск» для торговых предприятий. Исследованы проблемы влияния рисков на стабильность функционирования предприятия. Обосновано, что риски являются многофакторным явлением, и комплексное применение разных способов их минимизации позволит предприятию достичь самого эффективного результата его функционирования.

Ключевые слова: торговое предприятие, внешние и внутренние риски, стабильность функционирования, влияние рисков, управление рисками, риск-менеджмент.

Bozulenko O. J.

Chernivtsi Trade and Economics Institute
Kyiv National Trade and Economic University

APPROACHES TO ESSENCE OF RISKS IN THE TRADING BUSINESS

Summary

The essence of the concept of «risk» is defined for commercial enterprises. The impact of risks on the stability of the company is researched. It is substantiated that the risk is a multifactorial phenomenon and complex applying of different methods to minimize them will enable the enterprise to achieve the most effective results of its operation.

Key words: commercial enterprise, internal and external risks, stability of operation, impact of risks, risk-management.